

KULUDE JAOTAMISE MÕNINGAID PROBLEEME RIIKLIKUS JAEKAUBANDUSES ARVESTUSE TSENTRALISEERIMISE TINGIMUSTES

K. Parvel

Raamatupidamise kateeder

Isemajandamise tähtsaimaks nõudeks riiklikus jaekaubanduses on katta saadavate tulude arvel kõik kulud ning kindlustada plaanis ettenähtud ulatuses kasumit. Planeerimisel ja majandusliku tegevuse hindamisel kaasaegsetes tingimustes kahe näitaja — s. o. kaubakäibe ja kasumi — alusel on kauplustel suurepäraseid võimalusi mitmesuguste sisemiste reservide rakendamiseks isemajandamise tugevdamise eesmärgil. Mida paremini on organiseeritud kaubanduslik tegevus, mida põhjalikum on arvestus ja analüüs, seda suuremad on eeldused iga kaupluse isemajandamise tugevdamiseks, kaubakäibe- ja kasumiplaani täitmiseks ning ületamiseks.

Arvestuse tsentraliseerimise tingimustes tuleks täiustada üksikute kaupluse kasumi suurust mõjutavate põhikomponentide, s. o. kaubandusliku hinnatäiendi, käibekulude, administratiivkulude, laokulude, planeerimata tulude ja kulude jne. arvestuse ning jaotamise korda.

Kaubandusorganisatsioonide ja -ettevõtete tulude peamiseks allikaks on realiseeritud hinnatäiend. Nagu teada, kinnitab kaubagrupi kaubandusliku hinnatäiendi taseme valitsus sõltuvalt selle kaubagrupi käibekulude tasemest. Et kaubagrupi käibekulude tase on senini osutunud raskesti mõõdetavaks, siis on optimaalse kaubandusliku hinnatäiendi taseme kinnitamisel raskusi. Praktikas aga esineb olukordi, kus mõnedel kauplustel on isemajandamisega raskusi (tekstiilikaubad, mänguasjad jm.), teiste kaupluste tulemused on aga suurepäraseid (mööbel, spordikaubad jne.). Siit on kujunenud meie arvates väär praktika, kus kaubandusorganisatsioonid katavad üksikute kaupluste kahjumi teiste kaupluste kasumi arvel, kasutades sellise katmise maskeerimise ja arvestuse lihtsustamise eesmärgil kauplustele väljastatavate kaupade nn. planeeritud või keskmisi hinnatäiendi protsente terve

kuu kohta. Selline «abistamine» ei ole aga suunatud isemajandamise kindlustamisele ja juurutamisele, vaid vastupidi, nõrgendab isemajandamise teoreetilisi ja praktilisi aluseid.

Kaupluste isemajandamise tugevdamise huvides tuleks meie arvates igale kauplusele arvestada välja kaubandusliku hinnatäiendi summa, mis tuleneb kauplustele väljastatud kauba struktuurist ja valitsuse poolt kehtestatud kaubandusliku mahahindluse protsendist.

Kaubandusliku hinnatäiendi täpseks jaotamiseks kaupluste vahel on otstarbekas igal saatelehel, mille alusel väljastatakse ladudest kauplustesse kaupa, ära näidata kauba grupist tulenev kaubandusliku mahahindluse protsent ja summa. Saatelehtede väljakirjutamist peaks sel puhul organiseerima faktuurmasinatel. See kiirendab dokumentide vormistamist, vähendab arvutusvigu ning parandab sellega esmasdokumentatsiooni kvaliteeti. Kui kaubaoperatsioonide arvestus toimub perfo-analüütiliste arvutusmasinate abil, siis on vaja esmasdokumentatsioonilt kanda üle (perfoereida) perfokaartidele peale kauba ja taara maksumuse ka kaubandusliku mahahindluse summa. Sel puhul osutub võimalikuks saada vastavatest tabulogrammidest täpne kaubandusliku hinnatäiendi summa üksikute kaupluste lõikes.

Käibekulude taseme alandamine on üheks tähtsamaks vahendite kokkuhoiu ja kasumi kindlustamise allikaks kaubakäibe protsessis. Käibekulude planeerimisel ja arvestamisel aga esineb kahjuks rida tõsiseid puudusi, mille likvideerimine aitab oluliselt kaasa isemajandamise tugevdamisele kaubanduses.

Käesoleval ajal planeeritakse kauplustele ja arvestatakse kaupluste lõikes (välja arvatud väikesed kauplused) kõik käibekulud, s. o. kulud, mis on otseselt sõltuvad kaupluste töö kvaliteedist ja mille suurusele kaupluste töötajad ei saa avaldada mõju. Viimaste suurus moodustab meie vabariigi jaorganisatsioonides 24—33%. Kas on vaja arvestuse tsentraliseerimise tingimustes, kus bilansse üksikute kaupluste lõikes ei koostata, planeerida ja arvestada igale kauplusele kõiki käibekulusid (sõltuvaid ja mittesõltuvaid), on vaieldav, sest majandusteadlased (Kuprienko, Borissov jt.) on küllalt veenvalt põhjendanud vajadust planeerida ja arvestada kaupluste lõikes ainult neid käibekulusid, mis otseselt sõltuvad nende tööst. Loomulikult tuleks sel puhul kauplustele eraldada ka ainult üks osa kaubanduslikust hinnatäiendist, mis on vajalik kaupluste tööst sõltuvate käibekulude katmiseks ja kasumi kindlustamiseks. Kaupluste tööst sõltumatud kulud, millisteks jaorganisatsioonides on peamiselt jaotusladude ülalpidamise kulud, tuleks sel puhul katta selleks otstarbeks eraldatud plaanilise kaubandusliku hinnatäiendi arvel.

Näiteks Tartu Kaubandusvalitsuse viimaste aastate andmete alusel kuulub 33,3% ehk $\frac{1}{3}$ kaupluste käibekuludest nende kulude hulka, mille suurusele kaupluste töötajad ei saa avaldada mõju.

Nendeks kuludeks on ruumide ja inventari üür ning põhivahendite amortisatsiooni kulud (6,6%), jooksva remondi kulud (3,3%), kõrgemalseisva organisatsiooni administratiiv-juhtimiskulud (5,9%) ning osa baaside ja ladude ülalpidamise kuludest (17,5%). Samal ajal aga arvestatakse baaside ja ladude käibekulude koostises neid kulusid, mille suurus sõltub ühe osa kaupluste (toidukaupade kaupluste) tööst. Nendeks kuludeks on transiithankijatele makstav kauba kohaleveo ja taara amortisatsiooni kulu. Nende kulude jaotamine kõigi kaupluste vahel ei ole õige. Kaubandusliku hinnatäiendi ja käibekulude senisest täpsem ja õigem arvestus ja jaotamine loob häid eeliseid kõigi ettevõtete isemajandamise tugevdamiseks.

Kui käesoleval ajal administratiiv-juhtimiskulud jaotatakse kaupluste vahel enam-vähem proportsionaalselt kaubakäibe, siis ei saa seda ütelda jaotusladude kulude kohta. Viimaste jaotamine toimub paljudel juhtudel nn. plaaniliste või keskmiste protsentide alusel eesmärgiga kindlustada kõigi kaupluste rentaal töö. Juba kaubandusliku hinnatäiendi jaotamine keskmiste või plaaniliste protsentide alusel tingib seda, et kaob ülevaade üksikute kaupluste majandusliku tegevuse reaalsest tulemustest. Jaotusladude kuludega manööverdamine loob aga veelkord tingimused üksikute kauplustele soodsamate võimaluste loomiseks võrreldes teistega. Seepärast ei saa seda praktikast täiesti õigustada. Pealegi jaotatakse kõigi kaupluste vahel osa selliseid laokulusid (transiitkorras saadud kaupade veokulu ja taara amortisatsioon), mis kuuluvad jaotamisele ainult toidukaupade kaupluste vahel ning on viimaste töö mahust ja kvaliteedist otseselt sõltuvad.

Eeltoodut arvestades on kaupluste isemajandamise tugevdamise huvides otstarbekas arvestuse tsentraliseerimise tingimustes kasutada ühte meie poolt soovitatud kolmest kulude jaotamise meetodist kaupluste majandusliku tegevuse tulemuste selgitamisel.

Ladude kulude jaotamine kõigi kaupluste vahel proportsionaalselt neile väljastatud kaupade maksumusele

Jaotusladude kulud (ilma transiithankijatele kaupade kohaleveo eest makstud ja taara amortisatsiooni kuludeta) jaotatakse kõigi kaupluste vahel proportsionaalselt neile kauplustele tegelikult väljastatud kaupade maksumusele. Taoline jaotamise kord on ette nähtud ka kehtivates eeskirjades ning see loob võrdsed alused kaupluste majandusliku tegevuse tulemuste planeerimisel, selgitamisel ning hindamisel.

Transiithankijatele makstav kaupade kohaleveo kulu ja taara amortisatsioon tuleb sel puhul jaotada ainult toidukaupade kaupluste vahel kas täpsete arvutuste või mingi kindla proportsiooni alusel.

Sellel kaupluste majandusliku tegevuse tulemuste selgitamise meetodil on võrreldes senise praktikaga rida eeliseid:

a) kauplused saavad hinnatäiendi summa, mille suurus sõltub neile tegelikult väljastatud kauba hulgast ja struktuurist;

b) kaubandusliku hinnatäiendi ja jaotusladude kulude jaotamise kord vastab arvestuseeskirjades ettenähtule;

c) jaotusladude kulude jaotamine toimub kindla proportsiooni alusel, mistõttu kauplused on ühesugustes tingimustes;

d) selgitatud majandusliku tegevuse tulemused on reaalsed. Samal ajal esineb siin ka rida olulisi puudusi:

a) kauplused katavad realiseeritud hinnatäiendi arvel nii nende tööst ja töö kvaliteedist otseselt sõltuvad kui ka sõltumatud kulud;

b) jaotusladude kulude jaotamisel proportsionaalselt kauplustele väljastatud kaupade maksumusele on toidukaupade kauplused mõnevõrra soodsamas olukorras võrreldes tööstuskaupade kauplustega;

c) osa kauplusi, mille majandamisega oli raskusi, töötavad endiselt kahjumiga.

Ladude kulude jaotamine kõigi kaupluste vahel proportsionaalselt kauplustele üleantud kaubandusliku hinnatäiendi summale

Antud meetodi kasutamise puhul katavad kauplused tegeliku kauba struktuuri alusel saadud kaubandusliku hinnatäiendi (realiseeritud hinnatäiendi) arvel kõik nii kaupluste endi töö kvaliteedist sõltuvad kui mittesõltuvad kulud.

Administratiiv-juhtimiskulud jaotatakse kõigi kaupluste vahel proportsionaalselt kaubakäibele. Nii toimub nende kulude jaotamine kaupluste vahel ka käesoleval ajal. Jaotusladude kulud (ilma transiitankijatele neilt saadud kaupade eest makstud kaupade kohaleveo ja taara amortisatsiooni kuludeta) jaotatakse aga kaupluste vahel proportsionaalselt kauplustele üleantud kaubandusliku hinnatäiendi summale. Jaotusladude kulude jaotamisel proportsionaalselt kauplustele üleantud kaubandusliku hinnatäiendi summale on tööstuskaupade kauplustele langev jaotusladude kulude summa mõnevõrra väiksem kui nende kulude jaotamisel proportsionaalselt väljastatud kaupade maksumusele. See ongi põhiline eelis selle meetodi kasutamisel. Ka see kaupluste tööst sõltumatute jaotusladude kulude jaotamise meetod loob eeldused kaupluste majandusliku tegevuse tulemuste reaalseks selgitamiseks.

Transiitankijatele makstud kaupade kohaleveo kulu ja taara amortisatsioon tuleks jaotada ainult toidukaupade kaupluste vahel kas täpsete arvestuste või mingi kindla proportsiooni alusel.

Ka sellel kaupluste majandusliku tegevuse tulemuste selgitamise meetodil on võrreldes senise praktikaga rida eeliseid:

a) kauplused saavad hinnatäiendi summa, mille suurus sõltub neile väljastatud kaupade hulgast ja struktuurist;

b) jaotusladude kulude jaotamine toimub kindla proportsiooni alusel, mistõttu kauplustele on loodud ühesugused tingimused;

c) jaotusladude kulude jaotamisel kaubandusliku hinnatäiendi summa alusel langeb tööstuskaupade kauplustele mõnevõrra vähem kulusid kui toidukaupade kauplustele, see loob täiendava eelduse raskesti majandatavate tööstuskaupade kaupluste rentaabliks tööks;

d) selle meetodi abil selgitatud majandusliku tegevuse tulemused on reaalsed.

Samal ajal esineb sel meetodil ka rida olulisi puudusi:

a) jaotusladude kulude jaotamise kord ja tehnika ei vasta täielikult arvestuseeskirjades ettenähtud korrale;

b) kauplused katavad realiseeritud hinnatäiendi arvel nii nende tööst ja töö kvaliteedist otseselt sõltuvad kui ka sõltumatud kulud;

c) osa tööstuskaupade kauplusi, mille majandamisega on raskusi, töötavad endiselt kahjumiga, olgugi et see kahjum on mõnevõrra väiksem kui eelmise meetodi puhul;

d) jaotusladude kulude jaotamine proportsionaalselt kauplustele üleantud kaubandusliku hinnatäiendi summale on tülikam ja aeganõudvam kui nende kulude jaotamine esimese meetodi puhul.

Kauplused katavad ainult nende tööst ja töö kvaliteedist otseselt sõltuvad kulud tegelikust kauba struktuurist tuleneva hinnatäiendi osalise summa arvel

Kahe eelmise kulude jaotamise ning majandusliku tegevuse tulemuste selgitamise meetodi puhul jääb kaupluste juhtivatele töötajatele võimalus põhjendada seda, et kasumiplaani täitmine ei sõltu kaupluse töö mahust ja kvaliteedist. Olgugi et kaubandusliku hinnatäiendi jaotamine toimub tegeliku väljastatud kauba struktuuri alusel, on kaupluste käibekulude üldsummas $\frac{1}{3}$ kulusid, mille suurusele kaupluste töötajad ei saa avaldada otsest mõju. Järelikult avaneb täielik võimalus põhjendada kasumiplaani mittetäitmist põhjustega, mis ei sõltunud nende töö kvaliteedist.

Eelöeldu ärahooldamiseks on otstarbekas kauplustele planeerida ja kaupluste lõikes arvestada ainult kaupluste tööst ja töö kvaliteedist otseselt sõltuvad kulud. Kaupluste tööst sõltumatud kulud, nagu ruumide üür ja põhivahendite amortisatsiooni kulud, jooksva remondi kulud, administratiiv-juhtimiskulud ja jaotusladude ülalpidamiskulud, tuleks sel puhul arvestada tsentraliseeritud korras

ilma kaupluste vahel jaotamata. Kui kauplustele planeeritakse ainult osa käibekuludest, osa aga arvestatakse tsentraliseeritud korras kaubandusvalitsuse kohta, siis on loomulik, et osa realseeritud hinnatäiendist peab jääma nende kaupluse tööst sõltumatute käibekulude katteks. Kauplustele üleantav kaubandusliku hinnatäiendi summa tuleks leida ka antud juhul kauplustele üleantud tegeliku kauba struktuuri ja kehtivate hinnatäiendi protsentide alusel, millest lahutatakse kindlaksmääratud protsendi ulatuses arvutatud summa kaupluste tööst sõltumatute kulude katteks. Taoline kord kindlustab, et kaupluste töötajad ei saa põhjendada kasumiplaani mittetäitmist väitega, et see ei sõltu nende töö kvaliteedist. Pealegi lihtsustub arvestus, kuna pole vaja kuu lõpul jaotada administratiiv-juhtimiskulusid ja ladude ülalpidamise kulusid üksikute kaupluste vahel.

Keerulisemaks aga muutub arvestus selles osas, et on vaja teha kauplustele üleantava kaubandusliku hinnatäiendi ümberarvestus sõltuvate ja sõltumatute kulude osatähtsuse protsendi alusel.

Loomulikult jääb ka antud juhul üksikute kaupluste teadliku abistamise võimalus sõltumatutest kuludest tuleneva kaubandusliku hinnatäiendi osatähtsuse protsendi vähendamise teel. Sel puhul tuleks aga taolise ajutise abistamise kohta pidada eraldi arvestust, kusjuures ühe ja sama kaupluse abistamine ei tohi muutuda süsteemiks. Tuleb leida teisi teid ja võimalusi antud kaupluse täielikuks isemajandamiseks ja rentaabliks tööks. Taoline ajutine abistamine võiks esialgu tulla kõne alla ainult raskesti majandatavate tööstuskaupade kaupluste osas. Taolist kaupluste tööst sõltuvate ja sõltumatute käibekulude planeerimise, arvestuse ja jaotamise korda rakendavad käesoleval ajal mitmed Leningradi ja Moskva jaekaubandusorganisatsioonid.

Kaupluste majandusliku tegevuse tulemuste selgitamise kolmandal meetodil on võrreldes senise praktikaga rida eeliseid:

a) kaupluste käibekulude maht ja tase sõltuvad kaupluste töötajate endi töö kvaliteedist;

b) kauplustele üleantav kaubandusliku hinnatäiendi summa (planeeritud protsendi ulatuses) määratakse kindlaks kauplustele tegelikult väljastatud kauba hulga ja struktuuri alusel;

c) jääb ära vajadus jaotada kaupluste vahel administratiivjuhtimiskulude ja ladude kulude summat iga kuu lõpul, mille tulemusena arvestustehniliste tööde maht väheneb;

d) selle meetodi abil selgitatud majandusliku tegevuse tulemused on reaalsed.

Samal ajal esineb soovitatud meetodil ka rida puudusi:

a) osa kauplusi, mille majandamisega on raskusi, töötab endiselt kahjumiga;

b) suureneb planeerimise ja arvestustööde maht kaupluste tööst sõltuvate ja sõltumatute kulude osatähtsuse protsendi ja summa kindlaksmääramisel;

c) tsentraliseeritud korras arvestatavate käibekulude ja realiseeritud hinnatäiendi vahena tekib keskaparaadi ja ladude majandusliku tegevuse tulemus (kasum, kahjum), olgugi et kaubandusvalitsuse keskaparaat kaubakäibeprotsessist otseselt osa ei võta.

Viimase meetodi rakendamisele üleminekul on otstarbekas vähemalt esialgu lugeda kaupluste tööst sõltumatute kulude hulka ainult jaotusladude kulud kui kõige suuremad kaupluste tööst sõltumatud kulud. Nende kulude katteks tuleks planeerida kõigile kauplustele ühesugune protsent realiseeritud hinnatäiendist, mis suunatakse ladude kulude katteks.

Arvestuse tsentraliseerimise, eriti aga arvestuse mehhaniseerimise tagajärjel tekkis rida soodsaid võimalusi, mille oskuslik ellurakendamine vähendab käibekulusid ja kadusid ning koos sellega tugevdab isemajandamist meie vabariigi kõigis jaeorganisatsioonides ja -ettevõtetes.

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ РАСХОДОВ В ГОСУДАРСТВЕННОЙ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛЕ В УСЛОВИЯХ ЦЕНТРАЛИЗАЦИИ УЧЕТА

К. Парвел

Резюме

В розничных торговых организациях Министерства торговли ЭССР учет ведется полностью централизованно. Но в то же время магазины работают по принципу хозяйственного расчета и поэтому централизованные бухгалтерии должны по-прежнему для каждого магазина выявлять необходимые показатели хозяйственной деятельности (товарооборот, прибыль, издержки обращения, расходы по заработной плате и др.). В статье рассматриваются проблемы распределения административно-управленческих и складских расходов между магазинами с целью укрепления хозяйственного расчета во всех магазинах.